

Anadoluculuk Fikrinin Gelişimi ve Genel Karakteri Üzerine Bir Değerlendirme An Evaluation on the Development and General Character of the Idea of Anatolianism

Öğr. Gör. Adnan TOPRAK¹

Araştırma Makalesi/Research Article

Gönderi Tarihi/Received
12/12/2023

Kabul Tarihi/Accepted
25/12/2023

Online Yayın Tarihi/Published
30/12/2023

Atıf/Cited in: Toprak, A. (2023), Anadoluçuluk fikrinin gelişimi ve genel karakteri üzerine bir değerlendirme, *Sosyal Bilimler Akademik Gelişim Dergisi (SOBAG)*, 1(1), 21-29.

ÖZET

Bir aydın hareketi olarak kabul edilen Anadoluçuluk; Anadolu coğrafyasının Türkler'in "anayurdu" olarak gördüğü tezinden yola çıkan bir yaklaşım biçimidir. Esas olarak Balkan Harbi ve ardından yaşanan I. Dünya savaşının sonunda; Osmanlı devletinin içinde bulunduğu zor durumdan (parçalanma) kurtulması için öne sürülen "üç tarzı siyaset" olarak bilinen Osmanlıcılık, İslamcılık ve Turancılık fikirlerinin, yaşanan savaş sonucunda ülkeyi bir arada tutacak kadar etkili ve realist olmadıkları gerekçesiyle ortaya çıkan bir fikir akımıdır. Anadoluçuluk; siyasi, ideolojik, kültürel, felsefi, iktisadi ve coğrafi özellikleriyle ön plana çıkmaktadır. Bu hareket, ülkenin kurtuluşunun İslam kültürüyle yetişmiş olan "Oğuz Türklerinin" kesin sınırları çizilmiş olan Anadolu'yla bütünleşmesi sonucunda gerçekleşeceğini öne sürmektedir. Bu çalışma Anadoluçuluk fikrinin gelişimi hakkında genel bir değerlendirme amacı taşımaktadır. Cumhuriyetin kurulup vücut bulmasında önemli katkıları olduğu düşüncesinden hareketle kaleme alınmıştır.

Anahtar Kelimeler: Tarih, Milliyet, Vatan, Müstemleke, Anadoluçuluk

ABSTRACT

Considered as an intellectual movement, Anatolianism is an approach based on the thesis that Anatolia is the "homeland" of the Turks. It is an intellectual movement that emerged mainly at the end of the Balkan War and the subsequent World War I on the grounds that the ideas of Ottomanism, Islamism and Turanism, known as the "three styles of politics", which were put forward to get rid of the difficult situation (disintegration) in which the Ottoman state found itself, were not effective and realistic enough to keep the country together as a result of the war. Anatolianism stands out with its political, ideological, cultural, philosophical, economic and geographical characteristics. This movement argues that the salvation of the country will be realized through the integration of the "Oghuz Turks", who were raised in Islamic culture, with Anatolia, whose borders have been drawn. This study aims to provide an overview of the development of the idea of Anatolianism. It was written with the idea that it made important contributions to the establishment of the Republic.

Key Words: History, Nationality Homeland, Colony, Anatolianism

---

¹ Siirt Üniversitesi, Kurtalan MYO, Sosyal Hizmetler ve Danışma Bölümü, Siirt/Türkiye, adnan.toprak@siirt.edu.tr, No: 0000-0002-9704-8099.

1. GİRİŞ

İnsanoğlu yaşadığı her dönemde çeşitli sorunlarla karşılaşmıştır. Yaşadığı dönemin özelliklerine göre çeşitli çözüm yollarını benimseyip bu yolda çözümler geliştirmeye koyulmuştur. Bu çerçevede batı toplumlarına baktığımızda yaşadığı siyasi, sosyal ve iktisadi problemler sonucunda söz konusu problemlere çözüm arayışıyla birlikte toplumların düşünce dünyasında da ilerlemeler meydana gelmiştir. Batı düşüncesinin gelişmesi ve büyük mesafe almasında yaşadıkları sosyal ve felsefi problemlerin etkisi oldukça yüksektir. Örnek olarak ortaçağda Batı'nın bilime ve insana karşı takındığı olumsuz tavır, sonraki yıllarda önemli düşünce akımlarının ve büyük düşünürlerin ortaya çıkmasını sağlamıştır. Bunun gibi Fransız İhtilali ve Endüstri İnkılâbı gibi olaylar düşünce ortamının yoğunlaşması yanında, yeni bilimlerin doğmasına da vesile olmuştur. Ülkemizde de düşünce ortamının yoğunlaştığı dönem olarak Tanzimat'tan sonraki zaman kesitini gösterebiliriz. Batı toplumları ve devletleri önünde gerilediğinin ve bertaraf olma sorunuyla karşı karşıya olduğunun bilincine sahip olmaya başlayan Osmanlı aydını, çareler bulma gayretine girmiştir. Aynı zamanda meşrutiyet'in getirmiş olduğu hürriyet ortamı bu çabaları hızlandırmıştır. İlk önce “ilm-i içtimaiyat” daha sonrasında “içtimaiyat” isimleriyle ortaya çıkan sosyoloji çalışmaları, bu konuda sistemli düşünce akımlarının ortaya çıkmasına neden olmuştur (Atasoy, 1996 s. 1). Tarihteki örneklerde olduğu gibi Osmanlı devleti siyasi birliğini ve ülke sınırlarını sağlam tutabilmek için hem devlet yöneticilerinin hem Osmanlı aydın çevresinin ortaya koyduğu çabaları değişik fikir akımlarıyla desteklemişlerdir. Bu bağlamda Osmanlı'yı kurtarmak için; “üç tarzı siyaset” olarak bilinen Osmanlıcılık, İslamcılık ve Türkçülük akımları vücut bulmuşlardır. Balkan ve Birinci Cihan Harbinden sonra yukarıda isimleri zikredilen üç fikir akımının ülkeyi bir arada tutamayacağı, söz konusu fikir akımlarının işlevini yitirdiğini iddia ederek bir grup aydın tarafından Anadoluçuluk Fikir Akımı “üç tarzı siyasete” tepki olarak ortaya çıkmıştır.

Anadoluculuk hareketi yahut Anadolu milliyetçiliği, Memleketçilik şeklinde tarif edilen bu durum milliyetçi bir perspektife sahiptir (Pakiş, 2012 s. 117). Bir aydın hareketi olarak gelişen Anadoluçuluk hareketi tenkit ettiği bu akımların vatan, millet, tarih kavrayışlarına ve Anadolu'yu merkez görmemesini reddederek, her üç fikir hareketinin hem siyasal hem de kimlik siyasetine karşı önemli ölçüde eleştiriler getirmektedir (Ülken, 1979 s. 477-478). Anadolu hareketinin ortaya çıkışında siyasi gerekçelerin dışında felsefi ve sosyolojik özellikleri içinde bulunduran bir zihin hareketi olarak, yok olan imparatorluk coğrafyasında savunulabilecek sosyal, felsefi, politik yahut ideolojik olarak görülebilecek tavrı biçimlendirmeye gayret etmiştir (Yıldırım, 2014 s. 68).

Anadoluculuk fikrini savunanlar Anadolu halkının asıl tarihinin 1071 Malazgirt Savaşı'yla belirlendiği olasılığından hareket etmektedirler. Bu coğrafyanın Türklük ve İslamiyet'le buluşmasına özel bir mana vererek, Orta Asya'dan Anadolu'ya gelmiş olan Türkmenlerin İslam kültürünün de tesiriyle yeni bir “yüksek kültür” ortaya çıkardığını ve bu yüksek kültürün Anadolu coğrafyasıyla bir bütün olması sonucu Anadolu'nun gerçek kimliğine ulaştığını iddia etmektedirler (Pakiş, 2012 s. 116).

2. ANADOLUCULUK

“Anadolu” kelimesinin Eski Yunancada “*Anatole*”den gelen “Anatolia”, Doğu ve Doğulu manalarında “güneşin doğduğu yer” olarak tanımlanır (etimolojiturkce, 2019). Anadoluçuluk hareketi, 20. yüzyılın başında Türkiye'nin özel durumlarının gereği yeni olan bir fikir ve kendini tanımlama gayretidir. Bu fikir, I. Cihan Harbi'nden sonra Osmanlı'dan geriye kalan Anadolu topraklarını merkeze alarak beliren yeni anlayış ve kimlik edinme sürecini temsil etmiştir. Özellikle de milli mücadele zamanında benimsenmiş, birçok aydın tarafından kabul görmüştür (Alver, 2004 s. 167).

Anadoluculuk anlayışı bilimdir. Bu anlayış aynı zamanda kalkınmacılık, ahlakçılık ve maneviyatçılığı temsil eder. Felsefi anlamda ise, Türk hümanizmasını ortaya koyacak toplumsal bir ideoloji hareketidir (Durgun, 2013 s. 125).

Anadoluculuk düşüncesini topluma karşı anlatmak ve onları bu yönde tutmak için daha fazla gazete, dergi, kitap gibi kaynaklar kullanılmıştır. Yerli ve milli olan durumları topluma ifade etmek ve zihinlerine sokmak için bu şekilde emek veren çok fazla fikir insanı yazar ve şair bulunmaktadır. Bunların çoğu şiirleriyle katkı yapmış ve Anadolu şairler kadrosunu meydana getirmiştir (Piriçi, 2018 s. 35). Bu ekolün önemli şahsiyetleri arasında Mükrimin Halil Yinanç, Remzi Oğuz Arık, Nurettin Topçu ve Hilmi Ziya Ülken ilk akla gelenlerdir. Milli mücadele zamanında ortaya çıkan Dergâh Dergisi, Ülken'in Anadolu dergisinden farklı olarak bu harekete yeni bir hız kazandırmıştır. İsmail Hakkı Baltacıoğlu, Mustafa Şekip Tunç, Mehmet Emin Erişirgil gibi fikir insanların yanında Yahya Kemal, Ahmet Hamdi Tanpınar gibi şairler de bu hareket içinde bulunmuşlardır (Atasoy, 1996 s. 5). Topçunun yaşamı boyunca çıkaracağı ve ismiyle özdeşleşerek, gelenekselleşecek olan derginin adı Hareket'tir (Kaçmazoğlu, 2016 s. 108). Topçu, bu dergide geliştirdiği fikir ve yaklaşımlarla Türkiye'de milliyetçi aydınlar üzerinde oldukça önemli bir etkide bulunmuştur (Atasoy, 1996 s. 5).

2.1. ANADOLUCULUK FİKRİNİN GELİŞİMİ

Tanzimat ve sonrasında fikir akımlarını birbirinden ayıran en önemli unsur, millet kavramına yükledikleri anlamdır (Atasoy, 1996 s. 2). Osmanlılar, bütün Osmanlı tabasını, yani vatan alarak kabul ettikleri imparatorluk sınırı içindeki insanların hepsini millet olarak kabul ettiler. İslamcılara göre ise millet demek, ümmet ile ifade edilen insanlardan oluşan bir cemiyetti. Bunların gayesi imparatorluk içindeki etnik unsurların dağılmasını önlemektir. Fakat bu mümkün olmadı. Buna rağmen Türkler arasında milli şuurun gelişmesi ve canlanması gecikmiş oldu. Milli şuurun canlanmasında ise Türkçülerin rolü çok büyük oldu. Fakat Türkçülüğün Turancılık şekline dönüşmesi de bir pratik kaygıyla oldu. Hem imparatorluğun büyük bölümünü kurtarmak, hem de yeni bir güç merkezi oluşturmak kaygısı bu düşüncüyü ön plana çıkardı. Böylece Ülken'e göre, Türkçülükte yaşananlar gerçeklerden uzaklaşmasına neden olarak hayali bir hal almasına neden oldu. İşte Ülken ve arkadaşlarının hareket noktası da burası olacaktır. Ülken'e göre toplumsal realiteye dayanmayan bu fikir ve başka fikirler, toplumun sorunlarını ortaya koymak için yeterli bulunmamaktaydı. Türkçülerin savunduğu fikirler imparatorluğu kurtarmaya veya yeni bir realite yaratmaya yetmedi. Osmanlı tebaası olan azınlıklar kendi milliyetlerinin şuru ile birer birer ayrıldı (Atasoy, 1996 s. 2).

Anadoluculuğu başlatanlar, milliyetçilik münakaşalarının ortaya konulduğu zamanda İslamcı *Sırat-ı Müstakim* Dergisinden çıkarak 1913'te yayınlanan *İslam Mecmuasında* yazılar ortaya koyan Musa Kazım, M. Şemsettin Günaltay ve Halim Sabit gibi diğer yazarlardır. Dergi İslamcılık fikrinin yayıncısı Sırat-ı Müstakim ile Türkçülük fikrinin yayıncısı olan Türk Yurdu Dergisinin ortasında kendine bir yer bulmaya çalışmaktadır. Bu yazarlar kendilerini İslamcı- Türkçü şeklinde tarif etmektedirler. I. Dünya savaşı bittiğinde İslam milleti oluşturma fikri bütün maddi olan şeyi kaybetmiştir. İslamcılıktan geriye İslami milliyetçilik kalmıştır (Atabay, 2002 s. 515).

Bu hareketin ilk tohumu kendini Türkiyecilik şeklinde gündeme getirecek olan ve teorik içerikten yoksun pragmatik zorunluluk olarak 1917 Türk Ocağı Genel kongresinde belirlemiştir. Büyük Turan idealinin gerçekleşmesinin güçlüğüne değinen Halide Edip, "evimize bakalım" adlı makalesi ile savunacağı görüş, öncelikle Anadolu'da boy göstermenin gerekliliğinde ısrar etmekte ve daha yaygın olarak bir Türk birliğini hedefleyen fikirlerin kuramsal alanda kalmaktan ileriye geçemeyeceğidir. "Bugünkü anlamda ırklar bir faraziye'dir. Ancak Milletler gerçektir. Kendi malikânesini onaramayan, bunu kötü bir halde koyan bir insana güven hiçbir şekilde olmamaktadır. Siyaset ve nazariyat âtinin kardeş olan bağları bir tarafta dursun, öneminin farkına varsın; ancak kendimiz faaliyet alanının bizim memleketimiz olduğuna iman edelim ve bu durumda kendimizi de başkalarını da kandırma yanlısına düşmeyelim. Kongrede bulunan üyeler arasında fikir birlikteliği gerçekleşmeyen toplantı sonucunda zihinsel değişiklikler kayda değer bir zemine yerleşmiştir (Üstel, 1993 s. 52). Bundan iki yıl sonra Mülkiye sıralarında (1919) Anadoluçuluk önce kültür akımı şeklinde belirlemiştir. Ülken bu akımın en önde gelenlerinden biri olmuş ve bu akıma "memleketçilik" ismini koymuştur (Ülken, 1979 s. 470). Daha sonra ise Mehmet Halit

“Türkiyecilik” ya da “Memleketçilik” gibi yavan tanımların amaçlarını açıklamada yetersiz kaldığını belirterek, “Anadoluculuk” deyimini önermiştir (Üstel, 1993 s. 52). Anadolu Mecmuasında, felsefeci toplum bilimci Ülken, tarihçi Yinanç ve Fındıkoğlu tarafından bu fonksiyon işlenmiştir (Türk Dili ve Edebiyatı Ansiklopedisi, 1998 s. 135).

Memleketçi hareket S. Râşit Hatipoğlu önderliğinde, Ankara Ziraat Fakültesi hocaları tarafından çıkarılan “Dönüm dergisi” ile birlikte güzel bir çalışma ortaya koymuştur (Ülken, 1979 s. 474). 1930’lu yıllarda Arık ve Bekata’nın çıkardığı Çığır Dergisi, yine Arık’ın, Göktürk ile birlikte çıkardığı Millet Dergilerinde romantik gösteren bir Anadoluculuk fikri baskındır. II. Dünya Savaşı döneminde Topçu, Anadoluculuk fikrini Hareket Dergisinde İslami ve mistik yönden, Turhan ise 1950 sonrasında pozitif bilimci olarak Ölçü (1957) ve Yol Dergileriyle durum tespiti yapmıştır. Bu akıma yazılarıyla destek verenler arasında Cahit Okurer ve Mehmet Kaplan da yer almıştır (Türk Dili ve Edebiyatı Ansiklopedisi, 1998 s. 135). Bu fikrin hararetle savunusu olarak; Günaltay’ın “Anadolu yok olmaya doğru sürüklenirken başka türlü ve farklı gayelere yönelik olan Türkçülüğü, bugün için zararlı, yarın için de faydasız görüyoruz. Fakat önce Anadolu kurtarılsa, Türkiye kurtulur” (Günaltay, 1997 s. 135) ifadeler kullanılmıştır.

Siyasi birliği koruyamayan Osmanlıcılık, İslamcılık ve Turancılık meydana gelen olaylarla geçerliliğini yitirdi. Bu durum bazı aydınları gerçeklere daha uygun bir düşünce geliştirmeye doğru itti. Anadoluculuk, Türk Ocağı içindeki bir grup tarafından tepki sonucunda ortaya çıktı. 1917’de vuku bulan böyle bir tepki hareketinden sonra, 1919 yılında Mülkiyede Anadolu’yu Türk harsının merkezi olarak gören yeni bir akım doğdu. Ülken bu fikri Lichtenberger’in "*Richard Wagner, Poete et Penseur*" isimli metnine dayandırır. Bu sırada Reşat Kayı’yla 12 sayı el yazması olarak “Anadolu” dergisini çıkardılar. Bu düşünce çevresinde oluşacak gençlik grubunun adımları atılmıştır. Bu dergide “Tahirle Zühre”, “Şah İsmail’le Gülizar” ve “Süleyman Şah’ı gibi masallar yayımlanmıştır. Bu grubun yapmış olduğu çalışmalar arasında; Halûk Nihat Pepe’yi “Türk Destanına Giriş”, Hilmi Ziya Ülken’i “Anadolu’nun Bugünkü Meseleleri”, Mükrimin Halil Yinanç’ı ise bu hareketin hem ilk hem heyecanlı temsilcisi olarak tarih alanındaki çalışmaları ile görmekteyiz (Atasoy, 1996 s. 3). Mükrimin Halil Anadoluculuk fikrini kültürel olmaktan çıkarmış yarı siyasal bir şekle koymaya çalışmıştır. Anadoluculuk, var olacak kültürün kaynağı ve amacı gibi gören Anadoluculuk ve politik kimlik kazandıracak ideolojik kimlikleri ile iki ayrı görüş olarak karşımıza çıkmış oldu (Gül, 2006 s. 98).

Anadolu Dergisinde pragmatizme ve Anadolu folkloru üzerine çalışan Ziyaeddin Fahri Fındıkoğlu, halk şairlerine dair ilk yazılarını yayınlayan ve sonra çıkardığı Halk Gazetesi’nde bu konudaki yazılarına devam eden Mehmet Halit Bayrı, Selçuk hekimlerine dair yazılar yazan Feridun Nafiz Uzluğ, ilk şiirlerini bu dergide yayımlayan Necip Fazıl ve Ahmet Hamdi Tanpınar Anadoluculuk fikir akımının büyüüp gelişmesine katkı sağlamışlardır. Ahmet Kutsi Tecer, Adnan Saygun, Selahattin Batu sahne eserleri ile halkevlerinde kültür çalışmalarında bulunmuşlardır. “Anadolu’nun fethi” adlı kitabını yayımlayacak olan Mükrimin Halil Yinanç (1898-1961) Anadoluculuk davasını ileri seviyelere taşımıştır (Ülken, 1979 s. 472).

İslamcılık, Osmanlıcılık ve Turancılığa karşı Memleketçiliğin aldığı tepkili tavır, asıl vatan düşüncesinin hayali şekilde bir vatan düşüncesine, müşahhas bir düşüncenin mücerret bir fikre zıt tepkisi olduğundan diğerlerinden ayrıydı. Bu fikrin millet kavrayışı tarihte sınırları çizilen belli bir vatan kavrayışına dayanmaktaydı. Din birliği olarak kavranan ümmet yahut milletler arası dini cemaat, bir vatan oluşturmadığı gibi bir millet de oluşturmamaktaydı. Dil ailesini oluşturan ırkın varlığını sürdürdüğü korunmasız toprakları da bir vatan olarak görmek doğru değildir ve bundan dolayı bir ırka millet demek doğru anlayış değildir. Fındıkoğlu’nun ifadesiyle; memleketin asıl ve sömürge taraflarını ayırıp ortaya çıkarmak lazımdır. Anadolu’yu terk edip Ural ve Tibetlere, tabii Anadolu ocağını bırakıp suni Türk ocağına bakmak yanlış bir tavidir (Ülken, 1979 s. 473). Bu düşünceyi savunanların fikirleri kısaca “Anadolu Anadolulularındır” şeklinde tarif edilebilir (Deren, 2002 s. 533). Hilmi Ziya Ülken Anadoluculuğun temelini; Anadolucuların Osmanlıcılık, Turancılık ve Panslavizm’e karşı yapılan eleştirilere dayandığını ifade eder. Ayrıca Ülken, Anadoluculuğun kaynağında bir kültür oluşumu olduğunu bu anlamda bir kültür hareketi olarak

vuku bulduğunu belirten Ülken, 1918’de Mülkiye’de öğrencilik yaparken Anadolu’yu Türk harsının asıl kaynağı olarak ele aldığını ve aynı zamanda, 1919’da Ülken’in kaleme aldığı *Anadolu’nun Bugünkü Vazifeleri* isimli eser, “mülkiye öğrencilerinde büyük etkide bulunmuş ve İslam tarihine yönelik olan incelemelerin Anadolu tarihine yön çevirmesine” sebep olmuştur (Yıldırım, 2014 s. 63-64).

Fındıkoğlu öncülüğünde teşekkül eden Anadolu Mecmuasında, Anadolu’yu daha ziyade kültür, edebiyat, iktisat folklor, iktisat, coğrafya bakımından inceleyen çalışmalara değinilmiştir (Türkiye Diyanet Vakfı Ansiklopedisi). Bu dergide, Anadolu tarih anlayışını ortaya koyan ve Anadolu’yu bir vatan olarak benimseyerek, kültürel ve etnolojik incelemelere yer verilmiştir. Örneğin, Yinanç ırk birlikteliğinin milli birlik ve bütünlük şeklinde ele alınmaması gerektiğini vurgular ayrıca Anadolu tarihinin suni parçalarla Selçuklu ve Osmanlı tarihi biçiminde ayrıştırılmasına izin vermeyerek tarihin isminin, “Anadolu Türkleri Tarihi“ yahut tek başına “Anadolu Tarihi” olması gerektiğini ifade etmiştir (Üstel, 1993 s. 50).

Başlangıcında coğrafya, tarih, sosyoloji, folklor ve düşünce biçimi geliştirme girişiminde bulunan Anadoluçuluk hareketi, dergi yayımına son verdikten sonra farklı yerlerde temsiliyetine devam edilmiştir. II. Dünya Harbi bittikten sonra Türkiye’nin farklı yani yeni bir politik yeniliğe adım attığı zamanda türlü yorumlara ön ayak olan Anadoluçuluk akımı çerçevesinde Anadoluçuluğu milliyetçi-muhafazakâr eğilimlerle birleştiren Topçu İslami Anadoluçuluğu savunarak günümüze kadar taşımıştır (Yıldırım, 2014 s. 68).

Ülken, kültür Anadoluçuluğunu geliştirme çabası içerisinde olarak arkadaşları ile birlikte Anadoluçuluk hareketinin kurucusu olmuş ve hayali hedeflere dayalı ve gerçeklerden uzak olarak nitelendirdiği üç fikir akımına tepki göstermiştir (Atasoy, 1996 s. 3). Ülken’in Anadoluçuluğun kültürel boyutuna ağırlık vermesinde kendisinin; romancı, ressam, felsefeci ve sanat tarihçisi (Kaçmazoğlu, 2016 s. 106), özelliklerine sahip olmasında önemli bir pay olduğu düşünülmektedir. “Örfü ve Destanlar” adlı makalesinde milli olan destanları milletin örfüne ve adetlerine göre incelemiştir. Ülken’e göre, Orta Asya Türkmenleri Anadolu örfünün özünü oluşturmaktadır. Müslüman olarak Anadolu’ya girmeleriyle birlikte, hem bu destanlar Anadolu’ya gelmiş, ayrıca bu var olan topraklarda yepyeni destanlar türetilmiştir. Bunlar arasında Battal Gazi, Nasrettin Hoca, Köroğlu, Tahirle Zühre en meşhurlarıdır (Ülken, 1979 s. 471). Bu destanlar Anadolu da milletleşme aşamasında yaratılmış ortak değerlerdir. Bu değerlerin ortaya çıkarılması ile yanlış millet telakkileri ortadan kalkacak ve millî şuurlanma artacaktır (Atasoy, 1996 s. 4).

2.1.1 Anadoluçulukta Tarih, Vatan, Millet ve Müstemleke Kavramları

Anadoluçular, 1071 öncesinde yer alan Türklerine ait olan tarihi ilgi alanları dışında bırakıp göçebe olan Orta Asya Türkü’nü tarih dışı olarak ilan etmişlerdir. Bu görüş, İslamiyet öncesi Orta Asya Türkü “millet” olma fikrinden uzak bir konumda olduğunu göstermektedir. Yerleşik olan bir yaşam biçimleri bulunmamaktaydı. Dini görüşleri ve yaşama şekilleri ilkeldi. Anadoluçuların fikirlerine göre, Orta Asya’da bulunan Türkler tüm bu olumsuz özellikleri sebebiyle Anadolu tarihinin öznesi konumunda olmayı kesinlikle hak etmemekteydiler. Bu düşüncüyü savunanlar, Anadolu Tarihi’nin “Türk Tarihi” şeklinde isimlendirilmesine karşı çıkmaktaydılar. Yani onların düşüncelerine göre, bu şekilde bir adlandırma Anadolu Türklerinin var olan tarihiyle beraber, dünyada var olan tüm Türkleri içine alır. Bundan dolayı “Türk Tarihi” adının Anadolu Türk’ünün tarihinin adı olamayacağını, 1071 yılında Anadolu’yu, muhafaza eden ve Osmanlı döneminde kıtalar, ülkeler fetheden Rumeli’ye doğru geçenlerin Anadolu Türkleri olduğunu ve bundan dolayı Anadolu’da var olan Türklerin milli tarihinin adına ister “Türkiye Tarihi”, ister “Anadolu Türkleri Tarihi” yahut sadece “Anadolu Tarihi” şeklinde tanımlanması gerektiğini söylerler. Anadoluçular bir milletin yaşamında en önemli şeyin “toprak” unsuru olduğuna inanmaktadırlar. “Türk milliyetçiliğine bağlı bulunanlar ayaklarını topraktan kesmesinler” (Fikir Sanatta Hareket Giriş yazısı; aktaran Pakiş, 2012: s.120) sloganıyla hareket ederler. Zira bu hareketin savunucuları benzer tarihi kadere sahip olan, aynı kültürü yaşayan ve aynı soydan gelen insan topluluğunu millet kavramı kapsamında

değerlendirirler. Anadolu dışında yaşayan “Kaşgarlının, Kırımlının veya Konyalının tümünün ‘Türk milleti’ şeklinde betimlenmesine karşı çıkan Anadoluocular, benzer coğrafyayı, benzer tarihsel beraberliği paylaşmamış toplumların benzer etnik kökenden olsalar bile ortak bir kültür, ortak bir kader birliği kuramayacağını, dolayısıyla bunlara sırf soylarının benzer bulunması sebebiyle ‘Türk milleti’ denemeyeceği fikrini söylerler (Pakiş, 2012 s. 120,136). Buna göre Anadolu Türkü, Anadolu topraklarının dışında var olan Azeriler, Tatarlar, Kırgızlar, Türkmenler, Kırımlılar vb. dış Türkler ile aynı soydan; ancak farklı millettendir. Anadolu hareket içerisinde bulunan çeşitli fikir insanların çeşitli yayın organlarında (Pakiş, 2012 s. 121), ele aldıkları düşünceler genel bir duruşa, ortak bir kimliğe Anadolu kimliğine işaret etmektedir.

Millet, uzun bir evrimin ürünü ve tarihi bir kuruluş olduğundan vatan sınırlarının çizilip belirlenmesi, milli bir dilin ortaya çıkışı, milli kültürün ilerlemesi gibi evrelerin gerçekleşmesi gerekmektedir. Bu sebeple ne siyasi olarak, ne de ani yapılan inkılâplarla milletler tarih sahnesinde hemen bulunmamaktadırlar. (Atasoy, 1996 s. 5) Ancak bazı durumlar hali hazırda kökleri bulunan bir milletin daha çok belli, kavmi kuruluşların bilinçli bir duruma sahip olarak kendini diğer milletlere kabul ettirmesine neden olmaktadır. Bazı insanların millet olabilme isteği ve niyeti ile milletler var olmazlar. Millet olabilmek için zorunlu olan tüm tarihi koşulların yıllar süresince hazırlanması gerekmektedir. Millet olabilmenin ilk temeli olan politik kurumlar aşiretlerden imparatorluklara doğru büyüyerek tarihi bir süreç başlatmış olurlar ki bu tarihi yapılar bir vatana sahip olacak şekilde içinde yer olan insanları yoğurmaktadır (Ülken; aktaran Atasoy, 1996: s.6).

Kültürcü ve ideolojik çizgi halinde gelişen Anadoluçuluk, birtakım suni zorlukları beraberinde getirmiş olmasına rağmen, kültürcü Anadoluçuluk zihin tarihimizde kayda değer bir konuma sahip olmuştur. Anadolu'nun kültürel temellerini gün yüzüne çıkarmak ve bu çizgide düşünce ve sanat insanların ilerlemesini sağlamak bakımından kültürcü Anadoluçuluk kayda değer şekilde tesirli olmuştur (Yinanç; aktaran Atasoy, 1996: s.3).

Topçu’da millet anlayışı için gerekli olan maddi ve manevi unsurlardan yoksun olan Osmanlılık, İslamcılık ve Turancılık idealini savunanlar; Osmanlıları soydan bağımsız olacak şekilde bir vatan fikrinin, İslamcılığı soydan ve vatandan bağımsız bir idealin, Turancılığı ise vatandan/coğrafyadan bağımsız hayalî bir “millet” fikrinin izinden koşarak üzerinde hemfikir olunabilecek ortak bir millet anlayışı ortaya koymadıklarını ileri sürmüştür (Topçu; aktaran Pakiş, 2012 s.122).

Anadoluçuluğu savunan diğer bir fikir adamı Mehmet Kaplan da “millet”, “milliyetçilik” ve “vatan” olguları konusunda başka düşünceye sahip olan aynı fikirlerde ve düşüncelerde bulunmaktadır. Kaplan’a göre, yeni Türk Milliyetçiliği olarak adlandırılan Anadolu milliyetçilik düşüncesinin bütün her şeyden önce kendisine müspet bir temel olacak şekilde Türkiye coğrafyasını ele aldığını, Malazgirt zaferiyle Anadolu’ya gelmiş olan ve buraları kendisine yurt sayan Oğuz Türkleri tarafından Anadolu’da dil, din, örf, adet, kültür, edebiyat ve mimari özellikleri ile kendine has bir kimlik oluşturduğunu ve “Anadolulu” şeklinde isimlendirilen bu kimliğin temel karakteristik özelliğinin “coğrafya, tarih, bu coğrafya ve bu tarih içinde olgunlaşan ‘soy’ birliği, bu ‘soy’ tarafından vücuda getirilmiş olan maddi ve manevi kültür” olduğunu dile getirir (Kaplan, 2010 s. 35). H. Z. Ülkende milliyetçilik, hümanist bir çizgi doğrultusunda milliyetçiliği ve evrenselliği birleştirdiği öne sürülmektedir (Kaçmazoğlu, 2019 s. 14). Milliyetçi damarıyla ön palana çıkan Nurettin Topçu’da milliyetçilik anlayışı, “*somut, gerçekçi ve coğrafi açıdan sınırları çizilmiş*” (Kaçmazoğlu, 2016 s. 119), Anadolu topraklarında yaşayan, birinden ayrı olarak düşünülmemeyen, iç içe geçmiş ve kaynaşmış olan Türk-İslam unsurlarını (Kaçmazoğlu, 2016 s. 144) kapsamaktadır.

Anadoluocular, Anadolu topraklarında daha önce yaşamış olan Eti topluluğunun Orta Asya’dan göç eden Oğuz Türk Kütlesinin medenileşmesinde önemli katkıların olduğunu düşünerek bu topluluğa karşı sevgi beslemelerine rağmen Eti Topluluğunun Özvatan olan Anadolu’nun gerçek öznesi olamayacaklarını, gerçek öznenin ise Anadolu’yu 1071’den beri yurt edinmiş ve ortak kültür çerçevesinde maddi ve manevi birlikteliği yaşamış olan Müslüman Oğuz Türkü’dür (Pakiş, 2012 s. 124).

Anadolucular Ziya Gökalp'in kızıl elma ideali ile orta koyduğu hars olgusunu reddetmiş olup Osmanlı İmparatorluğu zamanında olduğu şekilde Cumhuriyet zamanında da var olan ve müesses bir Türk harsından bahsedilemeyeceğini ileri sürmüşlerdir (Üstel, 1993 s. 53).

Anadolucular makalelerinde coğrafyanın/vatanın önemine, yok sayılmayacağına sürekli vurgu yapsalar da “millet” olabilmenin tek başına coğrafi beraberliğin yetmeyeceğini kesin bir şekilde savunmaktadırlar. Aynı “soydan” gelenlerin var oldukları coğrafyayla kültürel ve tarihsel olarak bütün olarak var olmaları “Millet” olma ideali için yeterli olduğuna inanırlar. Bunlara göre yalnız bu halde milleti var eden maddi ve manevi yapılar tamamlanmış olacaktır. Anadolu düşünceye göre bu yapılardan birinin yahut bir kısmının eksikliği vatansız bir soy yahut soysuz bir vatan “millet” olma fikrinden uzak durmak anlamına gelmektedir (Pakiş, 2012 s. 122). Bu hareketin önemli figürlerinden olan Topçu da maddi ve manevi olmak üzere milliyeti var eden iki ana unsurun olduğunu söyler. Topçu, maddi olanı “soy”, toprak ve iktisat unsurları ile din, dil, dilek birlikteliği gibi manevi unsurların birleşiminden “millet”in oluştuğunu düşünmektedir (Topçu, 1978 s. 40). Topçu, Türkmenler ile Etilerin çocuklarının kaynaşarak bilgi alışverişinde bulduklarını, onların tekniklerini kullandıklarını, Orta Asya'daki Türkmenlerin, göçebe iken yerleşik hayata geçerek çiftçi olduklarını ifade ederek bugünkü Anadolu çiftçi köylüye, Orta Asya'daki Türkmen'in çocuğu demek yerine, Anadolu'da yaşamını sürdüren ve Anadolu'yu kuran ilerleten kavimlerin çocuğu, Anadolu tarihinin çocuğu telafisinde bulunmanın daha doğru olduğunu ileri sürer (Topçu, 2007 s. 110-111).

Topçu, döneminin ileri tarım tekniklerine sahip olan Eti topluluğunu Orta Asya'nın ilkel, İslam dışı, cenkçi göçmen Türküne karşı tercih ettiğini ifade etse de Orta Asya'nın bu ilkel çocuklarının İslamiyet'i seçmesi ve Anadolu'da yerleşik yaşama geçmesinden bu halin değiştiğini belirtir. Müslüman Oğuz Türkü Etilerle teknik anlamda birleşerek, onlardan tarımı ve yerleşik yaşamı öğrenmiş, bunu kendisiyle birleştirerek yepyeni bir kültürlü Müslüman “Anadolu” kimliği var etmiştir (Pakiş, 2012 s. 123-124). Topçunun düşüncesinde; “*Anadoluculuğu birbirinin içerisinde yoğrularak kaybolmuş, yapay ve zorlama olmayan, eklektizme kayamayan olmayan tam bir Türk-İslam sentezi Anadoluculuktur*” (Kaçmazoğlu, 2016 s. 108).

Anadolucularda vatan kavramına bakıldığında “öz vatan” ve “müstemleke” ayrımı yapıldığı görülecektir. Öz vatanda yaşayanlar Müslüman Türk evladı diye isimlendirilirken, Anadolu'da yaşayan gayrimüslim ve Türk olmayan etnik unsurlar ve Anadolu dışında yaşayan Türkler “müstemleke”li olarak isimlendirilmişlerdir. Anadolu hareket öz vatan evlatlarının Osmanlı tarihinden itibaren “müstemleke”lilerin devletin önemli kademelerine getirilmeleri sonucunda “öz vatan evlatları”nın ihmal edildiği ve ağır vergiler yüzünden ciddi sıkıntılarla karşı karşıya kaldığı ifade (Pakiş, 2012 s. 125) eder.

Anadolucuların Yahudiler ve Yahudilikle ilgili eleştirileri en az müstemlekelere yaptıkları eleştiriler kadardır ağırdır. “*Yahudiliğe karşı düşmanlık duyguları ile dolu olan*” (Kaçmazoğlu, 2016 s. 128) Nurettin Topçu; Yahudilerin Allah'ın insanlığın başına bela olarak yaratıldıklarını ve Yahudilerin içimize giren ve bizi içimizden çürüten şeytan olduklarını söyler. Topçu, eğer Yahudi bulunmasaydı insanlığın bu kötü boğuşmadan kurtulup kardeşlik haline gelebileceğini söyler. Topçu “İnsanlar ve Yahudiler” isimli yazısında, Yahudi kökene sahip olan Spinoza, Marx, Freud, Durkheim ve Einstein gibi bilinen bilim insanlarını eleştirir. Örneğin, Karl Marx için, insan topluluğunu kaba maddenin batağına soktuğunu ifade eder. Diğer bir isim olan Freud hakkında ise “...Tüm pak hislerimizi, ulvi ihtiraslarımızı cinsi iştahların çamuruna batırdığını” söyler. Üstelik tanrı inancını dahi cinsel libidonun batağına gömdü demektir. Albert Einstein için bireyin ruhunu sonsuzluğa götüren zamanın varlığını yok sayarak sonsuzluk kavramını ortadan kaldırdığını söyler. Böyle bir durumda sonsuzluğun ve sonsuz bir yaşamın manasının kalmadığını ifade eder. Son olarak da Yahudi kökenli düşünürler hakkında genel bir değerlendirme yoluna giderek cümlelerini şöyle sürdürür; “Sipinoza'dan Einstein'a dek gelen tüm Yahudi düşünce insanları ve filozoflarından her biri, hakikat binasını kurma iddiası ile ebedi hakikatler binasından bir parça koparmışlardır (Pakiş, 2012 s. 128-129) Topçu'nun Yahudilerle ilgili ağır eleştirileri yazılarının yer aldığı Hareket dergisinde yayımlandığı yılın 1967 olmuş olması yapılan eleştirilerin O tarihte İsraililerin Arapları

yenilgiye uğrattığı Altı Gün Savaşına denk gelmesi yapılan (Topçu, 2007 s. 110-11) eleştirilerin dozunu etkilediği anlaşılmaktadır.

Anadoluculuk fikrinde köy ve köylü, üstünde epeyce durulan unsurlardan biridir. Anadolular, Osmanlı yıkıldıktan sonra ulusal olan davanın köy davası olduğunu düşünmektedirler. Nedeni ise, Anadolu köy ve kasabadan ibarettir. Anadolu'yu var eden köylü ve kasabalıdır (Kaplan; aktaran Gül, 2006: s. 233). Buradaki köy vurgusu tarihsel bir öz olarak etnik yapısı bozulmamış katışıksız bir kültürün kaynağı olarak yer almaktadır (Çınar, 2013 s. 19). Dolayısıyla Anadoluculuğun merkezinde köy ve köycülük önemli merkezi bir yer bulmaktadır (Karaömerlioğlu, 2014 s. 185). Bu bağlamda; ülkeyi sağlam ve bir arada tutabilecek yegâne unsurun Anadolu vatanının öznesi konumunda olan Türk Müslüman köylü ve kasabalılardır denebilir.

Ülke bağımsızlığı için verilen silahlı mücadelede Atatürkçülük ve Anadoluculuk ortak platformda yer alırken silahlı mücadele bittikten sonra bu iki farkı düşünce grubu savaş sonrası izlenecek yol nedeniyle ayrı düşmüşlerdir. Atatürkçülük modernizeme dönerken Anadoluculuk gelenekçi ve muhafazakâr bir çizgide yol almıştır (Atabay, 2002 s. 518, 531).

SONUÇ VE DEĞERLENDİRME

Büyük bir coğrafyada kök salmış olan Osmanlı Devleti'nin dünyada yaşanan savaşlar ve çeşitli toplumsal hareketler neticesinde kendi içerisinde ülke bütünlüğünü tehdit edecek toplumsal hareketlerin yaşanmaya başlamasıyla zor bir süreç yaşamıştır. Yaşanan bu dönemde ülkeyi bir arada tutabilmek için ya da milliyetçi, ayrılıkçı ve dini doneler barındıran hareketlerin üstesinden en az zararla gelebilmek için Osmanlı, bu durumu devlet nezdinde tartışmış ve önlemler almak için ülke yönetim anlayışında yeni uygulamalara gitmiştir. Bu bağlamda evrensel düzeyde denilebilecek şekilde; ülkede yaşayan Osmanlı tebaası arasında daha önce var olmayan eşit vatandaşlık hukuku çeşitli fermanlarla kanuni güvenceler altına alınmıştır. Ülkede yaşanan sıkıntılara devlet kademesinde bulunan yönetici ve bürokratların dışında Osmanlı aydınları ve bu konuda kafa yoran düşünce grupları çözüm bulmak için çeşitli fikirsel hamlelerde bulunmuşlardır. Siyasi, ideolojik, dini ve etnik özelliklerden birini, birkaçını veya hepsini kapsayacak şekilde Osmanlıcılık, İslamcılık, Türkçülük (Turancılık) fikir akımlarına özellikle Turancılığa tepki olarak Anadoluculuk fikri ortaya çıkmıştır. Anadoluculuk düşüncesi taşıyan hareket öncüllerinin temel tezleri ülkenin bu üç fikir akımının millet ve tarih anlayışından kaynaklı çeşitli sorunlar barındırdıkları ve bu yüzden ülkenin birliğini sağlamak için geçerliliklerini doldurdıkları yönündedir. Bu açılımlarıyla Anadoluculuk hareketinin ortaya çıktığı dönem düşünüldüğünde kendi düşüncelerinin yaşanan şartlarda dönemin aydın ve halk nezdinde karşılık bulması olası ve güçlü bir durum olduğu anlaşılmaktadır. Bu hareket coğrafi(*territorial*) ve İslami bir milliyetçilik ve tarihi bir anlayış benimseyerek Anadolu halkının düşünce ve manevi dünyasını iyi bir şekilde tahlil ederek ciddi bir tabanda karşılık bulmuştur. Bu yüzden günümüzde hala zaman zaman benzer düşünceler taşıyan Türk-İslam sentezi olarak ifade edilen düşüncelere sahip insanlar veya gruplar ülke gündeminde yer alıp çeşitli politikaları etkileyebilmektedir.

KAYNAKÇA

- Alver, K. (2004). Sosyolojik açıdan anadoluculuk. *Journal of Selcuk Communication*. 3(3), 166-169.
- Atabay, M. (2002). Modern Türkiye'de siyasal düşünce. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Atasoy, F. (1996). Anadoluculuğun gelişmesinde Hilmi Ziya Ülken'in rolü ve etkisi. *Türk Yurdu Dergisi*, (16), 101.
- Çınar, M. (2013). Anadoluculuk ve tek parti CHP'de sağ kanat. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Deren, S. (2002). Türk siyasal düşüncesinde Anadolu imgesi. [dü.] Bora Tanıl. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Durgun, S. (2013). Türk siyasal hayatı. Eskişehir: Açıköğretim Yayını.
- Gül, A. (2006). Nurettin Topçu'da anadoluculuk düşüncesi. *Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Felsefe ve Din Bilimleri Anabilim Dalı Din Sosyolojisi Bilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi*. Ankara.
- Günaltay, M. Ş. (1997). Hurafeler ve İslam gerçeği. [dü.] Ahmet Gökbel. İstanbul.
- Etimoloji Türkçe. <https://www.etimolojiturkce.com/kelime/Anadolu>, [Çevrimiçi] [**Alıntı Tarihi: 14 05 2019.**]
- Kaçmazoğlu, B. H. (2016). Türk sosyolojisinde temalar 1 Türkçülük İslamcılık muhafazakârlık. İstanbul: Doğu Kitapevi.
- Kaçmazoğlu, B. H. (2019). Türk sosyolojisinde temalar 2 kuram uygulama sosyalizm. İstanbul: Doğu Kitapevi.
- Kaplan, M. (2010). Nesillerin ruhu. İstanbul: Dergah Yayınları.
- Karaömerlioğlu, A. (2014). Orada bir köy var uzakta / Erken cumhuriyet döneminde köycü söylem. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Pakiş, A. (2012). Anadolucu söylemde "öteki" imgesi. *Journal of Global Studies Special Issue*. 4(2), 117-135.
- Piriçci, N. (2018). Anadoludaki fikri gelişmelerin Cemal Süreyya'nın düşüncesine etkileri: Felsefeyi Anadolu'da yeniden yurtlandırmak bağlamında bir inceleme. (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). *Hitit Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü*, Çorum.
- Topçu, N. (1978). Milliyetçiliğimizin esasları. İstanbul: Dergah Yayınları.
- Topçu, N. (2007). Yarınki Türkiye. İstanbul: Dergah Yayınları.
- Türk Dili ve Edebiyatı Ansiklopedisi (1998). *Türk Dili ve Edebiyatı Ansiklopedisi*. İstanbul.
- Türkiye Diyanet Vakfı Ansiklopedisi, (2019). İslam Ansiklopedisi. <https://islamansiklopedisi.org.tr/anadolu-mecmuasi>. [**Alıntı Tarihi: 19 05 2019.**]
- Ülken, H. Z. (1979). Türkiye'de çağdaş düşünce tarihi. İstanbul: Ülken Yayınları.
- Üstel, F. (1993). Türk milliyetçiliğinde Anadolu metaforu. Ankara.
- Yıldırım, E. (2014). Erken cumhuriyet yıllarında Türk milli kimliği: resmi kimlik siyaseti, Anadoluculuk düşüncesi ve halkçı söylem. *Türk Okulu Dergisi*, (19) 47-83.